



საქართველოს გაერთიანებული სახელმწიფოს და სოფლის მეურნეობის მინისტრი

ბრძანება N 2-338

10/04/2020

ქ. თბილისი

შპს „უსასრულო ენერჯის“ 15 მგვტ სიმძლავრის ქარის ელექტროსადგურის „იმერეთი-2“ მშენებლობასა და ექსპლუატაციაზე გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების გაცემის შესახებ

2019 წლის 26 დეკემბერს გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების მიღების მიზნით შპს „უსასრულო ენერჯის“ მიერ წარმოდგენილია 15 მგვტ სიმძლავრის ქარის ელექტროსადგურის „იმერეთი-2“ მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პროექტის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში და კანონით გათვალისწინებული თანდართული დოკუმენტაცია, რაზეც სამინისტრომ უზრუნველყო საექსპერტო კომისიის შექმნა და დაგეგმილი საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის სამინისტროს ოფიციალურ ვებგვერდზე და საჩხერის მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ორგანოს საინფორმაციო დაფაზე განთავსება. წარმოდგენილი გზშ-ის ანგარიში მომზადებულია შპს „დაბლიუჯი ენვი კონსალტინგის“ მიერ.

გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის მე-9 მუხლის შესაბამისად სკოპინგის დასკვნის მიღების მიზნით, სამინისტროში შპს „უსასრულო ენერჯის“ მიერ წარმოდგენილი იყო ზემოაღნიშნული პროექტის სკოპინგის ანგარიში, რაზეც სამინისტროს მიერ სკოპინგის პროცედურის შესაბამისად განსაზღვრული იქნა გზშ-ისთვის მოსაპოვებელი და შესასწავლი ინფორმაციის ჩამონათვალი და ამ ინფორმაციის გზშ-ის ანგარიშში ასახვის საშუალებები (სკოპინგის დასკვნა N87; 20.08.2019წ).

გზშ-ის ანგარიშის მიხედვით, დაგეგმილია 100 მეგავატი სიმძლავრის ქარის ელექტროსადგურის მშენებლობა. აღნიშნული პროექტი დაყოფილია ორ ნაწილად - იმერეთი-1 (85 მეგავატი) და იმერეთი-2 (15 მეგავატი). გზშ-ის ანგარიშის შესაბამისად, წარმოდგენილი პროექტი ეხება 100 მეგავატი ჯამური სიმძლავრის ელექტროსადგურის მხოლოდ მეორე ნაწილს, რომლის სიმძლავრეც 15 მეგავატია. „იმერეთი-2“ პროექტის განხორციელება დაგეგმილია საჩხერის მუნიციპალიტეტში ჭალოვანის თემის მიმდებარე ფერდობებზე. პროექტით გათვალისწინებული ტურბინა-გენერატორების ლოკაციებიდან მოსახლეობასთან ყველაზე ახლოს მდებარეობს T2-1 ტურბინა-გენერატორი, რომელიც სოფ. ხვანიდან დაშორებულია 1800 მ-ით, ხოლო სოფ. ჭალოვანიდან 2500 მეტრით. საპროექტო მონაცემების ელექტრონული გადამოწმების შედეგად დადგინა, რომ T2-1 ტურბინა გენერატორიდან დაახლოებით 650 მეტრში მდებარეობს კერძო პირის

საკუთრებაში არსებული ნაკვეთი, მასზე განთავსებული მცირე ზომის შენობა-ნაგებობით.

გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილია დაგეგმილი ქარის ტურბინა-გენერატორების განთავსების და პროექტის არაქმედების ალტერნატივები. ქარის ტურბინა-გენერატორების განთავსების ადგილის შესარჩევად გამოყენებული იქნა ტექნიკურ-ეკონომიკური, ტურბინების მდგრადობის და მათი უსაფრთხო ექსპლუატაციის, გარემოსდაცვითი სოციალური და დამატებითი ტექნიკური კრიტერიუმები. ტურბინების განლაგების ადგილების შერჩევასა მოხდა საპროექტო ზონის ენერგეტიკული პოტენციალის განსაზღვრა. გზშ-ის ანგარიშის მიხედვით, ენერგეტიკული პოტენციალის ანალიზის შედეგად იმერეთის ზეგანზე შერჩეულ იქნა ორი - T-1 და T-2 უბანი (მთა საბუეთი 1 და 2 ქარის ზონებში). ტურბინა-გენერატორების განლაგების კონკრეტული უბნების შერჩევის მიზნით, ასევე განხორციელდა ქარის რესურსების დეტალური შეფასება გამოყოფილ ორ უბანზე და ტერიტორიის დეტალური გეოტექნიკური კვლევები (გზშ-ის ანგარიშში მოცემულია ტურბინების განთავსების ალტერნატიული ლოკაციები). საინჟინრო გეოლოგიურმა კვლევებმა აჩვენა, რომ 5 შერჩეული უბანი განთავსებულია მყარ გრუნტზე, მოშორებით დასახლებული პუნქტებიდან, ზედაპირული წყლის ობიექტებიდან და სენსიტიური ჰაბიტატებისგან. გარდა ამისა, საყრდენების განლაგების უბნები მაქსიმალურად ახლოსაა არსებულ გზებთან, რაც იძლევა საშუალებას, რომ მისასვლელი გზების მოწყობის სამუშაოები დაყვანილ იქნას არსებული გზების რეაბილიტაციასა და მინიმალურ გაფართოებაზე. წარმოდგენილი პროექტის მიხედვით, დღეისათვის ტურბინებისთვის შერჩეული 5 უბნიდან პრიორიტეტულად განიხილება 4 პოზიცია, ხოლო 1 უბანი (T2-5) არის სარეზერვო. 15 მგვტ სიმძლავრის ქარის ელექტროსადგურის „იმერეთი-2“ კოორდინატებია: T2-1 X=380083; Y=4670767; T2-2 X=380446; Y=4670377; T2-3b X=381160; Y=4669977; T2-5 X=382354; Y=4669806; T2-5a X=382812; Y=4669758. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ქვესადგურის მშენებლობა არ არის გათვალისწინებული „იმერეთი-2“ პროექტის ფარგლებში, იგი დაგეგმილია „იმერეთი-1“ ქარის ელექტროსადგურების მოწყობისას.

ქარის ელექტროსადგურის მოქმედების ტექნოლოგიური პროცესი მოიცავს შემდეგ ეტაპებს: ქარის ტურბინის ფრთები ბრუნავს ქარის ენერგიით; ფრთები ატრიალებს მბრუნავ გენერატორს, რომელიც ქარის ენერგიას გარდაქმნის ელექტროენერგიად; ტრანსფორმატორი ქარის ტურბინის გონდოლაში ზრდის ელექტროენერგიის ძაბვას მიწისქვეშა კაბელებით ქვესადგურამდე გადაცემისთვის; ქვესადგური ზრდის ძაბვას გრძელ მანძილზე ელ.ენერგიის გადაცემისთვის; ელექტროენერგია გადაეცემა ქსელს და ნაწილდება. როდესაც ქარი მიაღწევს და შეინარჩუნებს მუდმივ სიჩქარეს – 3 მ/წ, ტურბინის მუშა თვალი იწყებს ბრუნვას და ააქტიურებს გადაცემათა/სიჩქარის კოლოფს, რომელიც როტორის ლილვის ენერგიას (ე.ი. მექანიკურ ენერგიას) გარდაქმნის ელექტროენერგიად ელექტროგენერატორის მეშვეობით. ქარის ტურბინა დაიწყებს ელექტროენერგიის გენერირებას მინიმუმ მუდმივი ქარის სიჩქარით – 3 მ/წ. ქარის უფრო მაღალ სიჩქარეზე, ჩვეულებრივ 25 მ/წ-ით, ტურბინის ფრთები ჩერდება უსაფრთხოების, ჭარბი ცვეთის და ამორტიზაციის პრევენციის მიზნით. ქარის ელექტროსადგურის მთავარი კომპონენტია ქარის ტურბინა-გენერატორი, რომელიც ქარის ენერგიას

ელექტრულ ენერგიად გარდაქმნის. ქარის ელექტროსადგური „იმერეთის“ შემთხვევაში ერთეული ქარის ტურბინა-გენერატორის დადგმული სიმძლავრე იქნება არაუმეტეს 6 მეგავატამდე (ქარის ტურბინა-გენერატორი იქნება სამ-ფრთიანი). ქარის ტურბინა-გენერატორისათვის გათვალისწინებულია 140 მ სიმაღლის ანძების მონტაჟი. ფუნდამენტები, რომელიც ამაგრებს თითოეულ ტურბინას, მომზადებულია ფოლადით არმირებული რკინაბეტონით. გამოთვლის თანახმად, თითოეული ფუნდამენტი მოითხოვს დაახლოებით 650 მ³ ბეტონს და 68 ტ. არმატურას. მომზადებული ბეტონი გადაიტანება ტურბინის ფუნდამენტებში მბრუნავი ავტობეტონსარევის გამოყენებით. თითოეული ასეთი სატვირთოს ტვირთამწეობა შეადგენს 8 – 9 მ³. ტურბინების ფუნდამენტის მოწყობისთვის მოხდება 21 მეტრი დიამეტრის თხრილის მოწყობა, ხოლო საკაბელო ტრასის დერეფანი გაუყვება საპროექტო გზის კონტურს, ტურბინების მიერ გამოიმუშავებული ელ. ენერგიის ჩართვა მოხდება საპროექტო დახურული ტიპის ქვესადგურში.

წარმოდგენილი დოკუმენტაციის თანახმად, ქარის ელექტროსადგური „იმერეთი-2“ დაქსელვისთვის გამოყენებულია მხოლოდ 33 კვ. მიწისქვეშა ელექტროგადამცემი კაბელები, რომლებიც მიუყვება საპროექტო ტერიტორიამდე მისასვლელი გზის დერეფანს, ზურმუხტის ქსელის შეთავაზებული საიტის (სურამი 2 GE000049) გარეთ და ქარის ელექტროსადგური „იმერეთი-1“-ს 33 კვ. მიწისზედა ელექტროგადამცემ ხაზს (OHL-1) უერთება T2-6 ტურბინის სიახლოვეს.

წარმოდგენილი დოკუმენტაციის შესაბამისად, მშენებლობისთვის განსაზღვრულია დაახლოებით 4-6 თვე, სადაც ძირითად სამუშაოებთან ერთად გათვალისწინებულია მოსამზადებელი სამუშაოები, სარეკულტივაციო სამუშაოები და ქარის ელექტროსადგური საცდელი გაშვების პერიოდი. სამუშაო დღეთა რაოდენობად მიღებულია 100 დღე/წელ. ამ პერიოდის განმავლობაში მშენებლობაზე დასაქმდება დაახლოებით 20-25 ადამიანი. სამშენებლო სამუშაოების ფარგლებში გათვალისწინებულია: მოსამზადებელი სამუშაოები, რომლის ფარგლებშიც მოხდება არსებული გზების რეაბილიტაცია-მოწესრიგება; სამშენებლო ბანაკის, სამშენებლო მოედნების და სხვა დროებითი უბნების მომზადება (მცენარეული საფარის მოხსნა, შესამღებლობის შემთხვევაში ნიადაგის ნაყოფიერი ფენის მოხსნა) და მშენებლობისთვის საჭირო დანადგარ-მექანიზმების მობილიზაცია. გზმ-ის ანგარიშის მიხედვით, პროექტს არ ექნება დიდი სამშენებლო ბანაკი. პერსონალი განთავსებული იქნება სოფ. კორბოულში არსებულ ოფისსა და მიმდებარე სოფლებში. ბეტონი მზა სახით მოწოდებულ იქნება მწარმოებლების მიერ. კონსტრუქციების და სამშენებლო მასალების უმეტესი ნაწილი განთავსდება თითოეული ტურბინისათვის გამოყოფილ სამშენებლო მოედნებზე. სამშენებლო ბანაკის ტერიტორიაზე საჭირო იქნება მხოლოდ შემდეგი ინფრასტრუქტურული ობიექტების განთავსება: ავტოსადგომი, დამხმარე სასაწყობო სათავსები, ადმინისტრაციული და მუშათა მოსასვენებელი ობიექტი (კონტეინერული ტიპის), დაცვის ჯიხური. დოკუმენტის თანახმად, ლოკალურ უბანზე მშენებლობის ეტაპისთვის მოეწყობა მცირე ზომის დროებითი სამშენებლო ბანაკი, სადაც მოხდება მშენებლობისთვის საჭირო დამხმარე მასალების დასაწყობება. აქვე იგეგმება დიზელ-გენერატორის განთავსება, რომლისთვისაც ნავთობპროდუქტები შემოტანილი იქნება

საჭირო რაოდენობით, ტერიტორიაზე მათი დასაწყობება არ მოხდება. სამშენებლო სამუშაოების დასრულების შემდეგ მოხდება დროებითი ინფრასტრუქტურის დემობილიზაცია და ჩატარდება სარეკულტივაციო ღონისძიებები.

გზმ-ის ანგარიშის თანახმად, ქარის ელექტროსადგურის „იმერეთი-2“ მშენებლობის პროცესში წყალი გამოიყენება სასმელ-სამეურნეო დანიშნულებით (112,5 მ³/წელ), ხანძარსაწინააღმდეგო მიზნებისთვის და მშრალ ამინდებში სამშენებლო მოედნების მოსარწყავად (2500-3000 მ³). როგორც აღინიშნა, პროექტის ფარგლებში არ იგეგმება სამშენებლო მასალების წარმოება და შესაბამისად, ამ მიზნით ტექნიკური წყლის გამოყენება არ მოხდება. სამშენებლო ბანაკზე სამეურნეო-ფეკალური წყლები შეგროვდება 10 მ³ ტევადობის საასენიზაციო ორმოში, რომელიც პერიოდულად გასუფთავდება ქ. საჩხერის წყალკანალის სამსახურის მიერ შესაბამისი ხელშეკრულების საფუძველზე.

პროექტის მიხედვით ქარის თითოეული ტურბინა-გენერატორის საყრდენისათვის საჭირო იქნება დაახლოებით 1190 მ³ გრუნტის ექსკავაცია, რაც 5 ტურბინისათვის შეადგენს - 5950 მ³-ს. ამოღებული გრუნტის დროებითი დასაწყობებისათვის შერჩეულია 3 უბანი. გზმ-ის ანგარიშში მოცემულია სანაყაროდ შერჩეული უბნების GPS კოორდინატები და შესაბამისი პარამეტრები. სანაყაროები განთავსდება საპროექტო ქარის ელექტროსადგურის ტურბინა-გენერატორების ანძებთან (T2-5; T2-3b; T2-1). საქმიანობის განხორციელებისას მოხსნილ ნიადაგის ნაყოფიერ ფენაზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედების პრევენციის მიზნით, ნიადაგის ჰუმუსოვანი ფენა კანონმდებლობის შესაბამისად დროებით დასაწყობდება სამშენებლო მოედნებთან ახლოს და მთლიანად გამოყენებულ იქნება დროებითი სამშენებლო უბნების რეკულტივაციისა და ეროზიის საწინააღმდეგო ღონისძიებებისათვის.

გზმ-ის ანგარიშის შესაბამის დანართებში მოცემულია ქარის ელექტროსადგურების ნაგებობათა განთავსების ტერიტორიის საინჟინრო-გეოლოგიური აგეგმვა და სამშენებლო ტერიტორიის საინჟინრო-გეოლოგიური, გეოფიზიკური კვლევის ანგარიშები. კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, ტურბინა-გენერატორების და სხვა საპროექტო ობიექტების მდებარეობა შერჩეულია ისე, რომ მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე საშიში გეოლოგიური პროცესების გააქტიურებას ადგილი არ ექნება. გეოტექნიკური კვლევები განხორციელებულია ოთხივე პრიორიტეტულ უბანზე, ხოლო სარეზერვო უბნებზე, რომლებზეც დიდი ალბათობით ტურბინების განლაგება არ გახდება საჭირო, ჩატარებულია მხოლოდ გეოლოგიური აგეგმვა და საშიში გეოლოგიური პროცესების არსებობის გადამოწმება. გეოდინამიკური პროცესებიდან, T2-1 და T2-2 ტურბინების განთავსების ადგილას აღსანიშნავია მცირე ზომის მეწყრული პროცესები და ეროზიები (დახრამვები). საკვლევ ტერიტორიაზე არსებული სხვა გეოდინამიკური პროცესებიდან აღსანიშნავია მცირე ზომის მეწყრული პროცესები, რომლებიც გვხვდებიან საპროექტო საავტომობილო გზის ჭრილში. სხვა რაიმე სახის მნიშვნელოვანი გეოდინამიკური პროცესები საკვლევ ტერიტორიაზე არ შეინიშნება. ქარის გენერატორების განთავსებისათვის შერჩეული ადგილების საინჟინრო-გეოლოგიური კვლევის შედეგების მიხედვით ტერიტორია საშიში გეოდინამიკური პროცესების განვითარების

თვალსაზრისით კეთილსაიმედოა და გენერატორების საძირკვლების მოწყობა უარყოფითი ზემოქმედების რისკებთან დაკავშირებული არ იქნება. საშიში გეოდინამიკური პროცესების გააქტიურების პრევენციის მიზნით, გზმ-ის ანგარიშში იდენტიფიცირებულია შესაბამისი რეცეპტორები და მოცემულია კონკრეტული შემარბილებელი ღონისძიებები (მაგ: გზის ვაკისების დეფორმაციის თავიდან ასაცილებლად დამცავი ნაგებობების მოწყობა, საინჟინრო-გეოლოგიური კვლევის შედეგებისა და კვლევის შედეგად შემუშავებული რეკომენდაციების გათვალისწინება და ა.შ), ამასთან, მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპისთვის გათვალისწინებულია გეოლოგიურ გარემოზე, გრუნტების სტაბილურობაზე და საშიშ გეოდინამიკურ პროცესებზე შესაბამისი მონიტორინგის განხორციელება.

საპროექტო ზონიდან ზედაპირული წყლის ობიექტი (მდ. ძირულა) დაშორებულია დაახლოებით 1,8კმ-ით. საპროექტო ობიექტები (ტურბინების-გენერატორები, სანაყაროები და ბანაკი) ყველაზე ახლოს განლაგებული არის სეზონურ, ნახევრადმშრალ დელესთან (ხვანისღელე), რომელიც T2-5 ანძიდან დაშორებულია 250 მეტრით. დანარჩენი ანძები, სანაყაროები და ბანაკი ხვანისღელედან დაახლოებით 450– 650 მ-ის მანძილზე მდებარეობს. დაგეგმილი საქმიანობის როგორც მშენებლობის, ისე ექსპლუატაციის ეტაპზე მოსალოდნელი არ არის ზედაპირული წყლის ობიექტზე რაიმე სახის ზემოქმედება. სამშენებლო სამუშაოებისას გრუნტის ამოღება მოხდება 3 მ სიღრმეზე. გზმ-ის ანგარიშის მიხედვით სამშენებლო უბნების უმეტეს ნაწილზე გრუნტის წყლებზე ზემოქმედება არ არის მოსალოდნელი, ხოლო იმ უბნებზე, სადაც გრუნტის წყლის დონე 3 მ-ზე ნაკლებია, ზემოქმედება იქნება დროებითი, ლოკალური ხასიათის. ამასთან, ზემოქმედების პრევენციის მიზნით გათვალისწინებულია სამშენებლო ნორმების/სტანდარტების დაცვა.

წარმოდგენილი პროექტის ფარგლებში გარემოზე ზემოქმედება ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების (მტვერი და ნამწვი აირები) კუთხით ძირითადად მოსალოდნელია სამშენებლო სამუშაოების ეტაპზე (რომელიც იქნება დროებითი). გზმ-ის ანგარიშში მოცემულია საკონტროლო წერტილებში ატმოსფერული ჰაერის დამაბინძურებლების მაქსიმალური კონცენტრაციების შემაჯამებელი ცხრილი. გზმ-ის ანგარიშში (შესაბამის დანართში) წარმოდგენილია ატმოსფერულ ჰაერში ემისიების გაანგარიშების შედეგები. გაბნევის გაანგარიშების შედეგების მიხედვით ირკვევა, მაგნე ნივთიერებათა კონცენტრაციები საკონტროლო წერტილებში (500 მეტრიანი ნორმირებული ზონის საზღვარი) არ აღემატება ნორმატიულ მნიშვნელობებს, ამდენად სამშენებლო სამუშაოებისას მოსალოდნელი არ არის ატმოსფერულ ჰაერზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება. ამასთან, ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების პრევენციის მიზნით გზმ-ის ანგარიშში დამატებით მოცემულია შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებები. გზმ-ის ფარგლებში ხმაურის გავრცელებით გამოწვეული ზემოქმედების მოდელირება განხორციელდა, როგორც მშენებლობის, ისე ექსპლუატაციის ეტაპისათვის. ჩატარებული გაანგარიშების შედეგებზე დაყრდნობით, მშენებლობის ეტაპზე მოსახლეობასთან ყველაზე ახლოს მდებარე ტურბინიდან (T2-1) 500 მეტრის რადიუსში მოსალოდნელი ხმაურის დონე არის 54 დბ. ექსპლუატაციის ეტაპზე ხმაურის გავრცელების ძირითადი წყაროა ქარის ტურბინები. ექსპლუატაციის ეტაპისათვის ქარის თითოეული ტურბინისგან

წარმოქმნილი ხმაურის გავრცელების მოდელირება შესრულებულია ქარის 3 მ/წმ და 12 მ/წმ სიჩქარეების შემთხვევაში. გზშ-ის ანგარიშში მოცემული ხმაურის გავრცელების მოდელირებისა და მოსახლეობასთან ყველაზე ახლოს მდებარე ტურბინის (T2-1) გათვალისწინებით ქარის 12 მ/წმ სიჩქარის შემთხვევაში 550 მ-ის რადიუსში ხმაურის დონე არის 45,1 დბ. გზშ-ის ანგარიშის თანახმად, ხმაურის დონე, როგორც ქარის ტურბინების მშენებლობის, ისე ექსპლუატაციის ეტაპზე, საპროექტო ზონის მიმდებარედ განთავსებულ უახლოეს შენობა-ნაგებობებზე არ აჭარბებს ზღვრულად დასაშვებ ნორმებს.

აღსანიშნავია, რომ ქარის ტურბინები მზის დროს ახდენს მოძრავი ფრთების ჩრდილის პროექციას მიწის ზედაპირზე. გზშ-ის ფარგლებში ქარის ელექტროსადგურის „იმერეთისათვის“ შესრულებულია მიმდებარე ტერიტორიაზე მოსალოდნელი მოციმციმე ჩრდილების გავლენის შეფასება/მოდელირება, სადაც არსებული ვეგეტაცია და სხვა „ფარის ეფექტის“ მქონე ობიექტები არ ყოფილა გათვალისწინებული, რაც რეალურ სიტუაციას მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს. ამასთან, შესაბამისი დასკვნის მიხედვით, ჩამავალი მზის დროს მოციმციმე ჩრდილის პროექცია ხვდება ტურბინების პოზიციებიდან აღმოსავლეთით, სადაც დასახლებული პუნქტები არ არის განლაგებული და ზეგავლენა ნულის ტოლია. გზშ-ის ანგარიშის მიხედვით, ზამთრის პერიოდში ქარის ტურბინებზე ყინულის წარმოქმნით გამოწვეული ნეგატიური ზემოქმედების პრევენციის მიზნით გათვალისწინებულია ყოველდღიური მონიტორინგი ან/და სადგურის დროებით გაჩერება.

გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ფარგლებში ქარის ელექტროსადგურის და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის საპროექტო ზონაში ჩატარებულია ბოტანიკური კვლევები (გზშ-ის დანართი I). შედეგად გამოვლინდა სენსიტიური ადგილები და მოხდა მათი დახასიათება. გზშ-ის ანგარიშის მიხედვით, ქარის ელექტროსადგურის პროექტირების ეტაპზე ობიექტების განლაგების ადგილი შეირჩა ისე, რომ შემცირებულიყო ზემოქმედება სენსიტიურ ჰაბიტატებზე. გზშ-ის ანგარიშის შესაბამის თავში (და დანართ I-ში) და ზოშ-ის ანგარიშში იდენტიფიცირებულია საპროექტო ზონებში არსებული სენსიტიური და მაღალსენსიტიური ჰაბიტატები, ასევე საქართველოს წითელი ნუსხის, იშვიათი და ენდემური სახეობები. ამასთან მოცემულია ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ტყის მერქნული რესურსების აღრიცხვის უწყისი. ბოტანიკური კვლევის საფუძველზე განხორციელდა ენდემური, იშვიათი სახეობების რაოდენობრივ-ხარისხობრივი შეფასება, განისაზღვრა საქმიანობით გამოწვეული უარყოფითი ზემოქმედება საკონსერვაციო ღირებულების მცენარეთა პოპულაციებზე და შემუშავდა შემარბილებელი ღონისძიებები, როგორცაა ექვივალენტური ტყის ჰაბიტატის აღდგენა. წითელი ნუსხის მცენარეთა სახეობების გარემოდან ამოღება, რომელიც მოხდება კანონმდებლობის სრული დაცვით. მცენარეთა კონსერვაციისთვის რეკომენდირებულია ბუნებრივ გარემოში შეგროვებულ მცენარეთა თესლით გამრავლება. რეკომენდირებულია ასევე ეკო-საკომპენსაციო ღონისძიებების განხორციელება, გარემოსდაცვითი მონიტორინგის გეგმაში მოცემულია მცენარეულ საფარზე და ჰაბიტატებზე ზემოქმედების თავიდან აცილების მიზნით მონიტორინგის შესაბამისი პროგრამა.

პროექტის ფარგლებში ფაუნაზე ზემოქმედების დადგენის მიზნით გზშ-ის ფარგლებში ჩატარებულია შესაბამისი კვლევები და წარმოდგენილია ფაუნისტური კვლევის ანგარიში.

პროექტის ფარგლებში ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ „იმერეთი-2“ ქარის ელექტროსადგურის სამშენებლო დერეფანი არ კვეთს არცერთ დაცულ ტერიტორიას. შესაბამისად, ფაუნისტური კვლევის ჩატარების დროს გამოყენებული იქნა ადგილობრივი და საერთაშორისო რეგულაციები და სტანდარტები, რომელებიც ითვალისწინებს ფაუნისტური კვლევის ჩატარებას დაცული ტერიტორიების გარეთ. ამასთან, დამატებით მოცემულია ორნითოლოგიური კვლევისა და ხელფრთიანებზე პოტენციური ზემოქმედების შეფასების ანგარიშები, შესაბამისი დასკვნებით და რეკომენდაციებით. „იმერეთი-2“ ქარის ელექტროსადგურის საპროექტო ტერიტორიის ფარგლებში ფრინველთა ფაუნისტური კვლევის მიზნით სავსე სამუშაოები ჩატარდა ოთხ სეზონზე, კვლევებმა მოიცვა: გამრავლების სეზონი, ფრინველთა ტრანზიტული გადაფრენები (გაზაფხული, შემოდგომა და ზამთრის სეზონი). რის შედეგადაც, იმერეთი-2 ქარის ელექტროსადგურის სამშენებლო დერეფანში ფრინველთა ფაუნა კლასიფიცირებულია როგორც ღარიბი, რადგან წარმოდგენილია ძირითადად ფართოდ გავრცელებული, სტანდარტული, მრავალრიცხოვანი და ამ რეგიონისთვის დამახასიათებელი სახეობებით. დაგეგმილი პროექტის განხორციელების დროს მოსალოდნელი ზემოქმედება ჰაბიტატებზე პირდაპირ კავშირში იქნება საპროექტო ზონაში გავრცელებულ ფაუნაზე ზემოქმედებასთან. სავსე კვლევების მიხედვით საპროექტო ტერიტორიაზე ჰაბიტატები ძირითადად დეგრადირებულია შესაბამისად მუქუმწოვრების რაოდენობა მცირეა. ჩატარებული კვლევების მიხედვით მუქუმწოვრების (დამურების გამოკლებით) რეპტილიების და ამფიბიების სახეობებზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება ქარის ელექტროსადგურების სამშენებლო ტერიტორიაზე არ არის მოსალოდნელი. ზემოქმედება, რომელიც შეიძლება ქარის ელექტროსადგურის მშენებლობამ გამოიწვიოს ზემოხსენებულ ცხოველთა სახეობებზე არის დროებითი ან/და დამოკიდებულია ჰაბიტატის დეგრადაციაზე. ქარის ელექტროსადგურის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პერიოდში ძირითადად ზემოქმედება მოსალოდნელია ფრინველების და დამურების სახეობებზე. გზმ-ის ანგარიშის შესაბამის დანართში და ასევე ზზმ-ის ანგარიშში მოცემულია „იმერეთი-2“ ქარის ელექტროსადგურის საპროექტო და მიმდებარე ტერიტორიაზე აღრიცხულ ფრინველთა სახეობები (ფოტო მასალასთან ერთად). ჩატარებული კვლევიდან გამომდინარე ქარის ელექტროსადგურების საპროექტო ტერიტორია არ მოიცავს ფრინველების მნიშვნელოვანი მიგრაციული მარშრუტების, „ვიწრო ყელის“, შეჩერების ან დასვენების და გამოსაზამთრებელ ადგილებს. გზმ-ის ანგარიშის მიხედვით, ფრინველთა სეზონური სატრანზიტო მარშრუტების, გაზაფხულის და შემოდგომის მიგრაციის ძირითადი მიმართულების, გადამფრენი ინდივიდების რიცხვის/სიმჭიდროვის და გადაფრენის სიმაღლის გათვალისწინებით, ტურბინებთან ფრინველთა შეჯახების რისკი დაბალია. საპროექტო ტერიტორია მდებარეობს მტაცებელ ფრინველთა ძირითადი, დამატებითი და მეორადი ფრენის მარშრუტების მიღმა. ამასთან, პროექტის მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე ფრინველების დაცვის მიზნით გზმ-ის ანგარიშში და შესაბამის დანართში მოცემულია კონკრეტული დასკვნები და რეკომენდაციები. გზმ-ში წარმოდგენილია, ასევე შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებები (მაგ: ფრინველების ტურბინებთან და კომპეტებთან მიზიდვის თავიდან აცილების მიზნით განათების სისტემების ოპტიმიზაცია ან მინიმუმამდე დაყვანა, რადარული სისტემების გამოყენება, რომელიც ფრინველთა გუნდების მოახლოვებას დააფიქსირებს და შეწყვეტს ან შეანელებს მუშაობას, როდესაც გუნდი მიუახლოვდება ელექტროსადგურს და სხვ). საპროექტო ზონაში ხელფრთიანებზე (დამურებზე) სავსე კვლევები ჩატარდა 2016 წელს ზაფხულსა და შემოდგომაზე, ასევე 2017 წელს გაზაფხულსა და ზამთარში. გარდა ამისა, 2019 წელს ჩატარდა დამატებითი სავსე გასვლა, რომელმაც იგივე შედეგები აჩვენა, რაც წინა კვლევებმა. კვლევის შედეგების მიხედვით დგინდება, რომ საკვლევი ტერიტორია არ გამოირჩევა ხელფრთიანთა მაღალი აქტივობით. ამის განმაპირობებელი ერთ-ერთი ფაქტორი საკვლევი ტერიტორიის ზღვის

დონიდან შედარებით მაღალი მდებარეობა უნდა იყოს. მოცემულ კვლევებზე დაყრდნობით შესაძლო ზემოქმედების პრევენციის მიზნით გზშ-ის ანგარიშში და შესაბამის დანართში წარმოდგენილია შესაბამისი რეკომენდაციები და შემარბილებელი ღონისძიებები (მაგ: ღამურების შეჯახების თავიდან ასაცილებლად გამოყენებული უნდა იქნას ყველა შესაძლო მოწყობილობა; ხეების ჭრის შემთხვევაში ღამურების ექსპერტის ჩართულობა; ზებგერთი „პორტატული ყუთების“ გამოყენება და სხვ). ყოველივე ზემოაღნიშნულთან ერთად გზშ-ის ანგარიშში და შესაბამის დანართებში მოცემულია ასევე მშენებლობა-ექსპლუატაციის დროს ფაუნაზე ზემოქმედების პრევენციული სახის შემარბილებელი ღონისძიებები.

გზშ-ის ანგარიშის თანახმად, 4 საპროექტო უბანი (ტურბინების განლაგების 3 პრიორიტეტული და 1 სარეზერვო უბანი) ზურმუხტის შეთავაზებული საიტის (სურამი 2 GE000049) ტერიტორიაზეა განლაგებული, ხოლო მე-5 ტურბინა და სამშენებლო ბანაკი განლაგებულია ზურმუხტის ქსელის შეთავაზებული საიტის გარეთ, დაახლოებით 150 მ-ის დაშორებით საზღვრიდან. პროექტის ზემოქმედება ზურმუხტის ქსელის შემოთავაზებულ უბანზე არის დაბალი ინტენსივობის. ზგშ-ის ანგარიშში გათვალისწინებული ღონისძიებების გატარება უზრუნველყოფს ზემოქმედების მინიმუმზღავას.

გზშ-ისა და ზგშ-ის ანგარიშების თანახმად, ზურმუხტის შეთავაზებული ტერიტორიის სურამი 2 მონაცემთა სტანდარტულ ფორმაში მითითებული ჰაბიტატებიდან, საპროექტო ტერიტორიაზე, მათ შორის ზურმუხტის ტერიტორიაზე იდენტიფიცირებულია მხოლოდ შემდეგი ჰაბიტატები: ახალგაზრდა რცხილნარ-წიფლნარი; რცხილნარ-წიფლნარი; დეგრადირებული მურყნარ-წიფლნარი. ზურმუხტის შეთავაზებული ტერიტორიის სურამი 2 მონაცემთა სტანდარტულ ფორმაში მოცემული სხვა ჰაბიტატები საპროექტო ტერიტორიაზე არ გამოვლენილა. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ტურბინების განთავსება თითქმის ყველა შემთხვევაში დაგეგმილია დაბალი საკონსერვაციო ღირებულების ტერიტორიებზე. ყოველივე ზემოაღნიშნულთან ერთად, გზშ-ის ანგარიშში, ზგშ-ის ანგარიშში და შესაბამის დანართებში მოცემულია ასევე მშენებლობა-ექსპლუატაციის დროს ფაუნაზე ზემოქმედების ზოგადი პრევენციული სახის შემარბილებელი ღონისძიებები. შესაბამისად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ზურმუხტის შეთავაზებული ტერიტორიის სურამი 2 (GE000049) მონაცემთა სტანდარტულ ფორმაში მოცემულ ჰაბიტატებზე, დაგეგმილი საქმიანობის შემარბილებელი, ზემოქმედების თავიდან აცილების, საკონსერვაციო, აღდგენის და სხვა ღონისძიებების განხორციელების შემთხვევაში, მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოსალოდნელი არ არის.

გზშ-ის ანგარიშის თანახმად, დაგეგმილი საქმიანობის ფარგლებში, მშენებლობის ეტაპზე მოსალოდნელია როგორც სახიფათო, ისე არასახიფათო ნარჩენის წარმოქმნა. პროექტის განხორციელების შედეგად წარმოქმნილი ნარჩენების პრევენციის მიზნით გზშ-ის ანგარიშის შესაბამის დანართში მოცემულია ნარჩენების მართვის გეგმა. გზშ-ის ანგარიშის მიხედვით საქმიანობის განხორციელების პროცესში ორგანიზებული და დანერგილი იქნება ნარჩენების სეპარირებული შეგროვების მეთოდი. საყოფაცხოვრებო ნარჩენები დაგროვების შესაბამისად გატანილი იქნება უახლოეს არსებულ ნაგავსაყრელზე, ლითონის ნარჩენები ჩაბარდება ჯართის მიმღებ პუნქტებში, დაგროვების შესაბამისად ყველა სახის სახიფათო ნარჩენი შემდგომი მართვის მიზნით გადაეცემა აღნიშნულ საქმიანობაზე სათანადო უფლების მქონე კომპანიას.

ქარის ელექტროსადგური „იმერეთი“ (100 მეგავატი), როგორც უკვე აღინიშნა დაყოფილია ორ ნაწილად - „იმერეთი-1“ (85 მეგავატი) და „იმერეთი-2“ (15 მეგავატი). აღნიშნული საპროექტო ზონები ერთმანეთის სიახლოვეს იქნება განლაგებული.

მიუხედავად იმისა, რომ ეს ორი პროექტი ერთმანეთისგან გაიმიჯნა გზშ-ის ანგარიშის მიხედვით, ფაქტობრივად ორივე ერთი პროექტის - ქარის ელექტროსადგური „იმერეთის“ კომპონენტებია და არ განიხილება კუმულაციური ზემოქმედების თვალსაზრისით. ამასთან, წარმოდგენილი დოკუმენტაციის მიხედვით, ზემოაღნიშნული ფაქტი კუმულაციურ ზემოქმედებად არ ჩაითვლება ვინაიდან „იმერეთი-2“ ელექტროსადგურის 5 ტურბინის განთავსება დაგეგმილია წყალგამყოფი ქედის საპირისპირო ფერდზე. შესაბამისად გასათვალისწინებელია არა მხოლოდ დაშორება, არამედ არსებული ბარიერიც, რომლითაც „იმერეთი-2“ გამიჯნული იქნება „იმერეთი-1“ ტურბინებისგან.

წარმოდგენილი გზშ-ის ანგარიშისა და შესაბამისი დანართის მიხედვით, საპროექტო ზონის არქეოლოგიური დაზვერვის შედეგად კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტები ან/და არტეფაქტები არ დაფიქსირებულა.

ადმინისტრაციული წარმოების ეტაპზე 2020 წლის 11 თებერვალს გზშ-ს ანგარიშის საჯარო განხილვა მოეწყო საჩხერის მუნიციპალიტეტის სოფ. ჭალოვანის საჯარო სკოლაში. საჯარო განხილვაზე პროექტთან დაკავშირებით გამოთქმული შენიშვნები და მოსაზრებები ძირითადად ეხებოდა სოციო-ეკონომიკურ და დასაქმების საკითხებს, რაზეც შესაბამისი განმარტებები გააკეთა შპს „უსასრულო ენერჯიას“ წარმომადგენელმა. ადმინისტრაციული წარმოების ეტაპზე საზოგადოების მხრიდან პროექტთან დაკავშირებით წერილობითი შენიშვნები და მოსაზრებები სამინისტროში არ წარმოდგენილა.

გზშ-ს ანგარიშში წარმოდგენილია გარემოზე ზემოქმედების შემარბილებელი ღონისძიებები, გარემოსდაცვითი მონიტორინგის გეგმა, ავარიულ სიტუაციებზე რეაგირების გეგმა, დასკვნები და რეკომენდაციები.

აღნიშნული გზშ-ის ანგარიში და თანდართული დოკუმენტაცია განიხილეს შესაბამისმა ექსპერტებმა და სპეციალისტებმა გარემოსდაცვითი შეფასების სხვადასხვა მიმართულებით, რომელთა დასკვნების შეჯერებისა და წარმოდგენილი დოკუმენტაციის შეფასების, ასევე გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის მე-12 მუხლის და ამავე კოდექსის II დანართის მე-3 პუნქტის 3.9 ქვეპუნქტის საფუძველზე,

ვ ბ რ ძ ა ნ ე ბ:

1. გაიცეს, გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილება შპს „უსასრულო ენერჯიას“ 15 მგვტ სიმძლავრის ქარის ელექტროსადგურის „იმერეთი-2“ მშენებლობასა და ექსპლუატაციაზე;
2. ბრძანების პირველი პუნქტით გათვალისწინებული გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილება გაიცემა განუსაზღვრელი ვადით;
3. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ საქმიანობა განახორციელოს წარმოდგენილი გზშ-ის ანგარიშის, ზგშ-ის, ტექნოლოგიური სქემის, გარემოზე ზემოქმედების შემარბილებელი ღონისძიებების, მათ შორის ბიომრავალფეროვნებაზე ზემოქმედების შერბილებისა და საკომპენსაციო ღონისძიებების, გარემოსდაცვითი მონიტორინგის გეგმის, ავარიულ სიტუაციებზე რეაგირების გეგმის, დასკვნებისა და რეკომენდაციების შესაბამისად;
4. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებად უზრუნველყოს „ნიადაგის ნაყოფიერი ფენის მოხსნის, შენახვის, გამოყენების და რეკულტივაციის შესახებ“ საქართველოს 2013 წლის 31 დეკემბრის N424 დადგენილებით დამტკიცებული ტექნიკური რეგლამენტით გათვალისწინებული რეკულტივაციის გეგმის

შემუშავება და სამინისტროსთან შეთანხმება. სამუშაოების განხორციელება უზრუნველყოს შეთანხმებული გეგმის შესაბამისად;

5. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე, სამინისტროსთან შეთანხმდოს კომპანიის ნარჩენების მართვის გეგმა მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პერიოდში წარმოქმნილი ნარჩენების გათვალისწინებით, ხოლო ნარჩენების მართვა განხორციელოს „ნარჩენების მართვის კოდექსის“ და მისგან გამომდინარე კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების მოთხოვნებისა და ვალდებულებების შესაბამისად;
6. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე სახელმწიფო ტყის ფონდის მართვას დაქვემდებარებულ ფართობებზე, ნებისმიერი ქმედება განხორციელოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით და უზრუნველყოს აღნიშნული საკითხის სსიპ ეროვნულ სატყეო სააგენტოსთან შეთანხმება. შეთანხმების დამადასტურებელი დოკუმენტაცია წარმოადგინოს სამინისტროში;
7. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე სამინისტროში წარმოადგინოს საპროექტო ზონაში დაფიქსირებული გეოლოგიური პროცესების შესახებ დამატებითი ინფორმაცია (მათ შორის მეწყერის კოორდინატები და მათი აქტიურობის ხარისხი) შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებების განსაზღვრის მიზნით;
8. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების გაცემიდან 6 თვის ვადაში სამინისტროსთან შესათანხმებლად წარმოადგინოს გზშ-ის ანგარიშში მითითებული ეკო-საკომპენსაციო ღონისძიებების (რაც გულისხმობს ექვივალენტური ტყის ჰაბიტატების აღდგენას) და ზზშ-ის ანგარიშში მითითებული წიფლის ჰაბიტატების (G 1.6) საკომპენსაციო-აღდგენის გეგმა;
9. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე სამინისტროში შესათანხმებლად წარმოადგინოს საპროექტო ტერიტორიის სიახლოვეს იგივე ტიპის ჰაბიტატის ტერიტორიაზე ჩატარებული ფრინველთა კვლევების შესახებ ინფორმაცია (საპროექტო ტერიტორიაზე ჩატარებული მეთოდების გამოყენებით) და საჭიროების შემთხვევაში შეიმუშაოს და სამინისტროსთან შეთანხმდოს დამატებითი შემარბილებელი ღონისძიებები;
10. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ უზრუნველყოს საკვლევი და საპროექტო ტერიტორიის სიახლოვეს იგივე ტიპის ჰაბიტატის ტერიტორიებზე ჩატარებული კვლევების შედეგების შედარება და სამინისტროში წელიწადში ერთხელ წარმოდგენა. აღნიშნული კვლევები აწარმოოს 5 წლის განმავლობაში, ხოლო მონაცემების (სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებით) ანალიზი მონიტორინგის შედეგებთან ერთად სამინისტროში წარმოადგინოს 5 წლის ბოლოს;
11. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე უზრუნველყოს ფრინველებზე ზემოქმედების მონიტორინგის განახლებული გეგმის შემუშავება, სადაც გათვალისწინებული იქნება ექსპლუატაციაში გაშვებიდან 5 წლის განმავლობაში ფრინველების მონიტორინგის განხორციელება და მონიტორინგის შედეგებისა და ანგარიშების ყოველწლიურად სამინისტროში შესათანხმებლად წარმოდგენა;
12. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე სამშენებლო ბანაკის ინფრასტრუქტურის განლაგების დაზუსტებული სქემა და შესაბამისი პროექტი შეათანხმდოს სამინისტროსთან (სადაც მოცემული იქნება სამშენებლო ბანაკის დაზუსტებული GIS კოორდინატები SHP ფაილებთან ერთად; განსათავსებელი ინფრასტრუქტურის შესახებ ინფორმაცია, პარამეტრები და ა.შ.);
13. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე უზრუნველყოს გაზაფხულის სავეგეტაციო პერიოდში, მაღალი საკონსერვაციო ღირებულების მქონე სახეობების პოპულაციების შესაძლო გამოვლენის მიზნით, მშენებლობის

წინა ბოტანიკური კვლევების ჩატარება და კვლევის შედეგების სამინისტროში წარმოდგენა დამატებითი საკონსერვაციო ან/და საკომპენსაციო ღონისძიებების განსაზღვრის მიზნით.

14. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე უზრუნველყოს მონიტორინგის გეგმაში ბიომრავალფეროვნების ბოტანიკური კომპონენტის დამატებითი მონიტორინგის საკითხების ასახვა და სამინისტროში შესათანხმებლად წარმოდგენა, რომელშიც გათვალისწინებული უნდა იყოს ყველა სენსიტიურ ჰაბიტატსა და გადაშენების საფრთხის წინაშე მყოფ სახეობაზე სამონიტორინგო დაკვირვების, აგრეთვე შემარბილებელი ღონისძიებების ეფექტურობაზე დაკვირვების საკითხები, საჭიროების შემთხვევაში ახალი შემარბილებელი ან/და საკომპენსაციო ღონისძიებების განსაზღვრის მიზნით.
15. შპს „უსასრულო ენერჯიამ“ მშენებლობის დაწყებამდე უზრუნველყოს ფუჭი ქანების სანაყაროების დეტალური პროექტების სამინისტროში შესათანხმებლად წარმოდგენა shape ფაილებთან ერთად;
16. გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების სხვა პირზე გადაცემის შემთხვევაში გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების გადაცემა განხორციელდეს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსით“ დადგენილი წესით;
17. ბრძანება დაუყოვნებლივ გაეგზავნოს შპს „უსასრულო ენერჯიას“;
18. ბრძანება ძალაში შევიდეს შპს „უსასრულო ენერჯიას“ მიერ ამ ბრძანების გაცნობისთანავე;
19. გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილების გაცემიდან 5 დღის ვადაში აღნიშნული გადაწყვეტილება განთავსდეს სამინისტროს ოფიციალურ ვებგვერდზე და საჩხერის მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ან/და წარმომადგენლობითი ორგანოს საინფორმაციო დაფაზე;
20. ეს ბრძანება შეიძლება გასაჩივრდეს თბილისის საქალაქო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიაში (თბილისი, დ. აღმაშენებლის ხეივანი, მე-12 კმ. N6) მხარის მიერ მისი ოფიციალური წესით გაცნობის დღიდან ერთი თვის ვადაში.

ლევან დავითაშვილი



მინისტრი